

Hárs András

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA NEMZETKÖZI SZERVEZETEK ÁLTALI SZABÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA AZ EMBERI JOGOK SZEMÜVEGÉN ÁT¹

Comparative Overview of International Regulatory Attempts Regarding Artificial Intelligence – Through the Lens of Human Rights

Dr. Hárs András adjunktus, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Nemzetközi Jogi Tanszék, hars.andras@uni-nke.hu

Az elmúlt évtizedben a mesterséges intelligencia (MI) fejlődésének sebessége meglehetősen rendkívüli volt, és ahogy az lenni szokott, a különböző jogi területek számára nehézséget jelentett lépést tartani ezzel. Az új kihívások azonban új lehetőségeket is hoztak, és négy nemzetközi szervezet lépett elő annak érdekében, hogy vezető szerephez jussanak a szabályozási kezdeményezéseik révén. Az Európai Unió, az Európa Tanács, az UNESCO és az OECD négy, egymástól igen eltérő nemzetközi szervezet, különböző célokkal, lehetőségekkel és eszközökkel. A látszólag párhuzamos és egymást átfedő szabályozást tekintve felmerül a kérdés: mennyiben különbözik e szervezetek hozzáállása és szabályozási technikája az MI-alapú technológiák fejlődéséből fakadó emberi jogi kihívások kapcsán.

KULCSSZAVAK: mesterséges intelligencia, emberi jogok, nemzetközi szabályozás, UNESCO, OECD, EU, Európa Tanács

The race to regulate artificial intelligence on the international level started in the last couple of years, when several international organizations have begun drawing up their own regulatory attempts. Among the most rapid regulators are the European Union, the OECD, the UNESCO and the Council of Europe. If there is one common aspect in the draft proposals and recommendations set forth by these organizations is an emphasis on human rights.

¹ A TKP2021-NKTA-51 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

However, human rights are not a homogenous mass, and the human rights understanding as well as the methods, means and goals of these organizations differ greatly. Therefore, the questions are raised whether there can be cooperation or competition on the international level and whether having multiple actors serves or hinders the international community.

KEYWORDS: artificial intelligence, human rights, international regulation, UNESCO, OECD, European Union, Council of Europe

KÖRKÉP – AZ ÁLLAMON BELÜLI SZABÁLYOZÁSOKRÓL RÖVIDEN

Előjáróban meg kell jegyezni, hogy jelen tanulmány az emberi jogok lencséjén át, nemzetközi jogi aspektusból vizsgálja a normaalkotási folyamatokat és azok eredményeit. Ennek következtében a megközelítés és a módszertan szintén a nemzetközi jog rendszeréből és nem más területekről vezethető le. A tanulmány nem tér ki az etikai kérdések vizsgálatára, mivel ez túlmutat a nemzetközi jogon és általában a jogon, továbbá máshol már széles körben elemezték.²

A mesterséges intelligencia szabályozása több szinten is megjelenhet. Érdemes megjegyezni, hogy a jelenlegi nemzetközi környezetben továbbra is az államok maradnak a fő szabályozók, így az elsődleges szabályozás nemzeti szinten lelhető fel. A nemzetközi normák jelen pillanatban – és feltehetően az elkövetkező néhány évben – valószínűleg kivételek maradnak, mivel sokkal korlátozottabb lehetőségeik vannak az MI-alapú technológiák fejlesztőire és felhasználóira gyakorolt hatás terén. Mindazonáltal a nemzetközi szabályozás kulcsszerepet játszhat jelentős számú állami, *policy* jellegű döntések koordinációja terén, megmutatva az államközi együttműködés előnyeit az emberi jogi normák tiszteletben tartásával. Mindezt figyelembe véve kiindulási pontként megállapítható, hogy a három élharcos a mesterséges intelligencia kutatása, fejlesztése és alkalmazása terén az Egyesült Államok, Kína és az Európai Unió.

Az Egyesült Államokban 2022 októberében kibocsátottak egy fehér könyvet *Blueprint for an AI Bill of Human Rights* címmel.³ Ez a dokumentum szabályozza az „automatizált rendszereket”, és felhívja a figyelmet a mesterséges intelligencia emberi jogokra gyakorolt lehetséges káros hatásaira. Ugyanakkor az egyének és közösségek védelmét célozza, miközben azok polgári jogait, szabadságjogait és a magánélethez való jogukat gyakorolják, „beleértve a szólásszabadságot, a választás jogát, a diszkrimináció és az igazságtalan büntetés elleni védelmet, valamint a törvénytelen megfigyelés elkerülését, a magánítók védelmét és más szabadságjogokat, mind a köz-, mind a magánszektorban”⁴

Nem reflektál azonban a nemzetközi emberi jogi normákra, de legalább elismeri a lehetséges emberi jogi vonatkozásokat, és kísérleteket tesz egyedi, hazai jogvédelmi

² FLORIDI et al. 2018: 694; OPDERBECK 2021: 460–462.

³ The White House 2022.

⁴ The White House 2022: 8. Az idézet a szerző fordítása.

mechanizmusok létrehozására az emberi jogok védelmének céljából. Korábban, a 2020 decemberében kiadott 13960. számú elnöki rendeletben, amely *Promoting the Use of Trustworthy Artificial Intelligence in the Federal Government* címmel jelent meg, a döntéshozó már utalt a polgári jogokra és szabadságjogokra anélkül, hogy kifejezetten említette volna a létező emberi jogi normákat, így tehát az amerikai gyakorlat önmagához mérten következetesnek mondható.⁵ Összességében a 2022-es tervezet egy jelentős mérföldkő, amely felvázolja a kormányzati elvárásokat és a védelem gyakorlásának módozatait. Mindazonáltal – ahogy a neve is sugallja – jelenlegi formájában ez csupán egy jövőbeli szabályozás tervezete, mindössze egy átfogó szabályozás kialakításának első lépése.

A kínai MI-irányelv az egyik legkorábbinak tekinthető, mivel 2017-re nyúlik vissza. Kinyilvánított célja, hogy Kína 2025-re globálisan vezető szerepet töltsön be a mesterséges intelligencia fejlesztésében „bizonyos alkalmazások terén”, és még ugyanabban az évben a fő szabályozással is elkészüljön. 2030-ra Kína a mesterségesintelligencia-alapú technológia és gazdaság globális központjává kíván válni.⁶ Az irányelv nem tartalmaz emberi jogi rendelkezéseket, ami két tényezővel magyarázható. Először is amikor 2017-ben elfogadták, a mesterséges intelligencia nem az emberi jogokra, hanem a technológia és hatásainak megértésére, magyarázatára, leírására vonatkozó általánosabb fogalmakra összpontosított. Ezzel szemben 2022-ig számos kínai kutatóintézet és elemző hangsúlyozta az automatizált döntéshozatal emberi jogi vonatkozásainak fontosságát, különös tekintettel a foglalkoztatási hatásokra.⁷ Másodsorban a kínai megközelítés versenyképességi célkitűzésével és a globális vezető pozíció elérésének vágyával nagymértékben gazdasági, nem pedig jogi irányú. Ennek mögöttes oka az, hogy a szigorúbb szabályozási környezet a kínai nézőpont szerint effektíve gátolja a kutatás-fejlesztést, és fenyegetheti a nemzeti ambíciók elérését.⁸ A következő években válik majd el, hogy ez a szemlélet megváltozik-e, és ha igen, akkor mennyiben az aktuális nemzetközi trendeknek megfelelően.

Az Egyesült Államok, Kína és az Európai Unió MI-politikájának összehasonlításakor érdemes néhány szempontot szem előtt tartani. Először is a kutatási potenciált illetően az Egyesült Államok (Google, Amazon, Apple, Facebook) és Kína (Baidu, Alibaba, Tencent) jóval jobb helyzetben van, mint az EU. A rendkívül versenyképes fizetések és a technológiai szektor vezetőinél végzett munka presztízse a mesterségesintelligencia-kutatókat az Egyesült Államokba terelik. Kínában ezzel szemben igen erős az állami támogatás, amelyet a számítástechnikára és a matematikára fókuszolt oktatási rendszer egészít ki, ezek pedig együttesen meghatározó tényezők az állam számára a domináns pozíció elérését illetően. Európa lemaradni látszik, mivel humán tőkéjének nagy részét az Egyesült Államok meríti ki. Tovább nehezíti a helyzetet a piacok töredezett jellege, valamint

⁵ Executive Order 13960 2–3. §.

⁶ Az OECD áttekintése Kína mesterségesintelligencia-politikájáról. Lásd: <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/http:%2F%2Fai.oecd.org%2F2021-data-policyInitiatives-24274>

⁷ Center for Security and Emerging Technology 2022.

⁸ ROBERTS et al. 2021: 62.

a szigorú adatvédelmi szabályok, amelyek korlátozzák a tanító adatbázisokhoz és általában az adatgyűjtéshez való hozzáférést.⁹

Elmondható, hogy a jelentősebb szakpolitikai dokumentumok, ajánlások és szerződések (vagy azok tervezetei) biztosíthatják azt a keretet, amelyre alapozva a nemzeti mesterségesintelligencia-szabályozás kidolgozható, a hiányosságok pótolhatók, tartalommal töltve fel az olykor homályosnak tűnő nemzetközi normákat. Azonban ha csak hivatkozunk egy emberi jogra anélkül, hogy megadnánk annak jelentését, akkor az egy üres politikai szlogené válik, konkrét tartalom, kötelezettség vagy védelem biztosítása nélkül. Megfigyelhető az a tendencia, hogy minél korábbi egy állami politika, annál kevesebb hangsúlyt fektet az emberi jogokra.¹⁰ 2019-es összehasonlító tanulmányában Peter Asaro nem találta úgy, hogy az emberi jogok kérdése az állami MI-szabályozás középpontjában lenne.¹¹ Egy évvel később a Berkman Klein Központ kutatásának megállapításai szerint már az állami politikák 54%-a tartalmazott emberi jogi rendelkezéseket, vagy legalábbis „tisztában volt” az MI emberi jogokra gyakorolt hatásaival.¹² 2021-ben pedig Sakiko Fukuda-Parr és Elizabeth Gibbons kiemelte az emberi jogok felé való egyértelmű elmozdulást.¹³ Vitatható azonban az emberi jogi nézőpont kifarrottsága, mivel az említett dokumentumok egy része vagy csak szót ejt az emberi jogokról, vagy pedig teljesen összekeveri az etikát az emberi jogok kérdésével.¹⁴

Éppen ezért a tanulmány következő részei azt kívánják elemezni, hogy a kiválasztott nemzetközi szervezetek emberi jogi szempontból hogyan szabályozzák az MI-t. Ezáltal könnyebben érthetővé válik a négy nemzetközi szervezet attitűdje az emberi jogok és az MI egymásra gyakorolt hatásait illetően. Ezzel az összehasonlító és elemző megközelítéssel javaslatok fogalmazhatók meg arra vonatkozóan, hogy a döntéshozók nemzetközi szinten miként tudnák a kérdést a közeljövőben jobban szabályozni.

A NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS OKAI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Rögtön felvetődik a kérdés: ha az államok nem szívesen ismerik el az MI-t másként, mint „dologként” (latinul *res* a római jog-alapú kontinentális rendszerekben), akkor mi lehet itt egyáltalán a nemzetközi szervezetek szerepe. Milyen veszélyt jelent az MI, és kinek a védelmét indokolja a szabályozás? E dilemma feloldásához meg kell értenünk, hogy ahogy az államok felismerték a potenciális gazdasági hasznot és másik oldalról a kockázatot

⁹ FRANKE 2019.

¹⁰ FUKUDA-PARR–GIBBONS 2021: 33.

¹¹ ASARO 2019: 7.

¹² FJELD et al. 2020.

¹³ FUKUDA-PARR–GIBBONS 2021: 40.

¹⁴ Mint látható, a mesterséges intelligencia politikáinak és ajánlásainak száma megsokszorozódott az elmúlt években, és a két-három éves tanulmányok már nem tekinthetők naprakésznek.

állampolgáraikat illetően, úgy a nemzetközi szervezetek is megértették a mesterséges intelligencia által felvetett gazdasági és emberi jogi kérdéseket.

Rövid történelmi kitekintéssel társadalomfejlődési nézőpontból leszögezhető, hogy bő kétezer évvel ezelőtt az ókori Görögországban Arisztotelész volt az, aki a rabszolgaság megszüntetését automatizálással képzelte el.¹⁵ Kortárs közgazdászok, például Joseph Stiglitz hangsúlyozták, hogy egy olyan új, MI-alapú keretrendszer létrehozásával, amely támogatja a demokráciát és a döntéshozatalban való részvételt, igazságosabb társadalmat lehet kialakítani.¹⁶ 2017-ben nemzetközi civil szervezetek a munkavállalók jogainak újragondolását szorgalmazták annak érdekében, hogy felkészüljenek a mesterséges intelligencia korára.¹⁷ Mindeközben olyan szerzők, mint Donahoe és MacDuffee azon álláspontra helyezkedtek, hogy a társadalom bizalmának kiépítése és az autoriter rezsimekbe való belecsúszás elkerülése mindennél fontosabb, amikor az MI-alapú technológiák alkalmazására kerül sor.¹⁸

Az emberi jogokra jobban összpontosító megközelítés egyik legjelentősebb előnye e normák univerzális, széles körű elismertsége és legitimitása.¹⁹ A 21. századra az emberi jogok egyrészt a nemzetközi közösség sarokkövévé váltak, amit a területen megkötött több mint száz többoldalú nemzetközi szerződés, a regionális szervezetek (többek között az Európa Tanács, az Európai Unió, az Afrikai Unió, az Amerikai Államok Szervezete), valamint univerzális szintű intézmények (ENSZ Emberi Jogi Főbiztos, Emberi Jogi Tanács) is jeleznek. Másrészt az elmúlt évtizedekben kialakultak a regionális emberi jogi bíróságok (például az Emberi Jogok Európai Bírósága, az Emberi Jogok Amerika-közi Bírósága és az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága). Az emberi jogok egyúttal egy teljes körű, modern oktatás alapjául is szolgálnak egy olyan nemzedék számára, amely tisztában van jogaival és lehetőségeivel, és nem fél fellépni garantálásáért.²⁰

Másodszor a fent említett intézmények számos nemzetközi és nemzeti civil szervezettel és jogvédő csoporttal karöltve folyamatosan figyelik és védik az emberi jogokat, amelyek biztonsági hálót jelenthetnek az egyének, ugyanakkor elrettentést a szabálysértések elkövetői számára. Harmadszor az emberijog-alapú megközelítés olyan jogállami környezetet teremt, amelyben a kormányzati döntéseknek összhangban kell lenniük a vállalt nemzetközi kötelezettségekkel és azok hazai leképeződésével, ezáltal gátolva és büntetve a jogszértéseket. Végül, de nem utolsósorban az emberi jogok egy olyan értékalapú rendszert képeznek, amely nem csupán konkrét kötelezettségek formájában nyújt eligazítást, hanem olyan elvek formájában, amelyekre lehet támaszkodni, ha kétségeink vannak afelől, hogy az MI-alapú technológia előnyös vagy káros lesz-e az azt használók számára.

¹⁵ ARISZTOTELÉSZ 1969: 80. Angol nyelven lásd: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/aristotle/Politics.pdf>; DAWES 2020: 581.

¹⁶ SAMPLE 2018; DAWES 2020: 581.

¹⁷ MCKAY–POLLACK–FITZPAYNE 2019; DAWES 2020: 581.

¹⁸ DONAHOE – MACDUFFEE METZGER 2019: 115.

¹⁹ Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a két legjelentősebb nemzetközi szerződést több mint 170 állam ratifikálta. A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának 173, a Gazdasági szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának pedig 171 részes állama van az ENSZ-szerződés adatbázisa szerint.

²⁰ AUST 2010: 227.

Röviden összefoglalva megállapítható, hogy az emberi jogi alapú megközelítés többféle célt szolgálhat, mint például a szabályozás emberközpontúvá tételét a döntéshozatal során. Lefedi azokat a materiális és eljárási kérdéseket, amelyekkel a megjelenő MI-technológiák szembesülnek, meghatározza mind a magánszektor mind az állam feladatait, és további előnye, hogy a nemzetközi közösség többsége által elfogadott struktúrára épít.²¹ Eileen Donahoe és Megan MacDuffee Metzger szerint az államok és a nemzetközi közösség tagjainak az emberi jogok zászlaja alatt állva kell összefogniuk annak érdekében, hogy az emberi jogok alkalmazása a mesterséges intelligencia területén előnyökkel járjon az emberiség számára.²² Ezzel a valamelyest utópisztikus gondolatmenettel kapcsolatban a kérdés leginkább az, hogyan lehet meggyőzni az államokat, hogy valóban alkalmazzák az emberi jogokat a mesterséges intelligencia fejlesztése és szabályozása során. Különösen azon államok esetében merül fel a kérdés, amelyek már most is csak politikai nyilatkozatok szintjén beszélnek emberi jogokról, és nem lépnek a tettek mezejére, holott a legfontosabb dokumentumok évtizedek óta erre kötelezik őket.²³ Jelenleg ez az elképzelés a távoli, erősen optimista jövőbe vész. Mindazonáltal magyarázatot kapunk arra, hogy a nemzetközi szervezetek miért szabályozzák ilyen „puha” módon a mesterséges intelligenciát – a kötelező erejű és kikényszeríthető szabályozás valószínűleg nyílt ellenzést váltana ki az államok részéről. Jelenleg az államoknak jobban megfelel egy kompromisszumos megoldás és általában véve az emberi jogok „tiszteletben tartása” anélkül, hogy ténylegesen megvizsgálják azok érvényesítését az adott országban – még akkor is, ha ezáltal nem érik el azokat a célokat, amelyeket ezek a szervezetek kitűztek maguk elé.

FŐBB NEMZETKÖZI SZERVEZETEK A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA SZABÁLYOZÁSA TERÜLETÉN

Az univerzális nemzetközi szervezetek szintjén az Egyesült Nemzetek Szervezete és szakosított intézményei, mint például az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) 2021 novemberében egy átfogó megállapodást fogalmaztak meg a mesterséges intelligencia etikai vonatkozásairól. Mint természeténél fogva nem kötelező dokumentum, ennek célja, hogy közös nevezőt hozzon létre az UNESCO-tagországok számára, ezáltal formába öntve a mesterséges intelligencia fejlesztésével kapcsolatos közös értékeket és elveket. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) egy hasonló megközelítést alkalmazott, amikor Tanácsa egy ajánlást fogadott el 2019 májusában. Az OECD hangsúlyozza a fejlesztés megbízhatóságának és a felelősség kérdésének szükségességét. Támogatta továbbá az államok belső szabályozását, harmonizációját is az ügyben. Az ajánlás nem lépi túl az elvek átfogó megállapítását, azonban közben egy olyan fórumot biztosít, ahol az OECD-tagállamok együttműködhetnek, egymással információt

²¹ DONAHOE – MACDUFFEE METZGER 2019: 119.

²² DONAHOE – MACDUFFEE METZGER 2019: 123.

²³ FUKUDA-PARR-GIBBONS 2021: 39.

és jó gyakorlatokat oszthatnak meg. A regionális szervezetek közül az Európai Unió (EU) volt a legtermékenyebb szabályozó, amely lépcsőről lépésre haladt egy átfogó szabályozás elérése felé. Az Európai Parlament 2020 októberében három különböző normát fogadott el a polgári jogi felelősségi rendszerekről, a szellemi tulajdonról és a mesterséges intelligencia etikai vonatkozásairól. 2021 elején a Bizottság parlamenti javaslatában hangsúlyt kaptak az átlátható folyamatok, a biztonság és nem utolsósorban a meglévő emberi jogi kötelezettségek teljesítése. Amint az ezekben a dokumentumokban is szerepel, az EU megközelítése szerint meg kell keresni és egyértelműen meg kell nevezni az MI rendszere vagy technológiája mögött álló természetes vagy jogi személyt a felelősség megállapíthatósága érdekében. Mindeközben az Európa Tanács *ad hoc* szakértői bizottsága 2021 decemberében adta ki zárójelentését, amelyből néhány éven belül az első átfogó, emberi jogi szemléletű nemzetközi szerződés válhat.

Ami a nemzetközi szervezetek tevékenységét illeti, látszólagos versenyfutás figyelhető meg a nemzetközi közösségben a mesterséges intelligencia szabályozásának irányítása tárgyában. E szervezetek MI-vel kapcsolatos normaalkotási képessége szempontjából nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a vélelmezett (benne foglalt vagy beleértett) hatáskörök elvére támaszkodnak, amikor hatáskört vindikálnak maguknak, lévén, hogy egyik alapító dokumentumban sem található erre irányuló explicit rendelkezés.²⁴ A kapcsolódó nemzetközi szerződések kezdeményezése mindazonáltal tágan értelmezett feladatkörükbe tartozónak tekinthető. Így például az UNESCO támogatja a tudományos fejlődést az emberiség jobbra tétele érdekében. Az 1945-ös létrehozásakor még a Turing-teszt megalkotására is öt évet kellett várni.²⁵ Ebből kifolyólag alapító okiratában semmi sem utalt rá, hogy a szervezet hatásköre kiterjedne normaalkotásra az MI terén. Mindazonáltal érthető, mivel a mesterséges intelligencia fejlesztése és alkalmazása nemcsak a tudományban, hanem a mindennapi életünkben is közvetlen kapcsolatba hozza a szervezet céljaival, amely a nemzetek közötti együttműködés elmélyítését nevezi meg a tudományterületen, elősegítve ezzel az emberi jogokat mint elsődleges célt.²⁶ Hasonlóképpen az OECD egyik deklarált feladata, hogy harmonizálja a szervezethez csatlakozott államok politikáját gazdasági téren, miközben szakértelmet biztosít és a leginkább követendő gyakorlatokat állítja példaként az államok elé.²⁷ Mivel egy potenciálisan egységes állami gyakorlat és a hasonló mesterségesintelligencia-szabályozások közvetlen hatást gyakorolhatnak a gazdasági növekedésre és fejlődésre, nem csoda, hogy az OECD is tevékeny szereplővé igyekszik válni az MI szabályozása terén.

Harmadszor az Európai Unió egy kicsit más oldalról közelíti meg a kérdést. A legszélesebb körű kompetenciákkal rendelkező szervezetként rávilágít arra, hogy a mesterséges

²⁴ A benne foglalt, beleértett vagy vélelmezett hatáskörökről (*implied powers* vagy *pouvoirs implicite*) lásd KLABBERS 2002: 67–73; SHAW 2002: 1187, 1192.

²⁵ A Turing-teszt volt az első figyelemre méltó gondolat kísérlet, amely azt feltételezi, hogy ahhoz, hogy egy entitást intelligensnek lehessen minősíteni, képesnek kell lennie arra, hogy a kommunikáció során megtéve vagy meggyőzze a másik felet arról, hogy valójában egy emberi partnerrel beszél vagy ír.

²⁶ UNTC No. 52. 1. §.

²⁷ UNTC No. 12736. 1., 3. §.

intelligencia milyen hatással lehet a fogyasztókra, és hangsúlyozza, hogy az hogyan befolyásolhatja a mindennapi életet, miközben biztosítékok hálóját hozza létre az átláthatóság, az alkalmazási korlátok és a felelősség tekintetében.²⁸

Végül, de nem utolsósorban az Európa Tanács emelhető ki, amely a Mesterséges Intelligencia Ad Hoc Bizottságának (CAHAI – *Ad Hoc Committee for Artificial Intelligence*) munkája során az állami politikák egységesítésére törekszik első lépésként. E kézirat írásakor egy nemzetközi szerződést készítenek elő és dolgoznak ki a témában, amelyet a következő években elfogadhatnak.

Egy másik szempontot is érdemes figyelembe venni ezen a ponton a fent említett négy nemzetközi szervezet motivációit és céljait illetően. A nemzetközi szervezetekhez való hozzáállásunk fényében arra az álláspontra helyezkedhetünk, hogy önzetlenséget, altruista attitűdöt feltételezünk róluk, miszerint ezen szervezetek tevékenységét az emberek élet színvonalának javítása motiválja, idejüket és erőforrásaikat feláldozva egy közös cél elérése érdekében. Ugyanakkor enyhén szkeptikus módon abból a nézőpontból is szemlélhetjük a témát, hogy a nemzetközi szervezetek több mint fél évszázaddal a megalakulásuk után bizonyítani akarják azt, hogy még mindig van létjogosultságuk, és próbálják demonstrálni hasznukat és relevanciájukat a 21. század elvárásainak való megfelelés során. Ez utóbbi természetesen kissé cinikus megközelítés (vagy a megfigyelő preferenciáitól függően realista), ami újra és újra előkerül mind a tudományos, mind a politikai vitákban. Az igazság a szemlélő szemében van, és általában a két véglet között található.

Az Európai Unió

A jelentősebb regionális szervezetek közül az Európai Unió volt a legtermékenyebb és egyben a legalaposabb szabályozó, amelynek tevékenysége igen messziről indult, és alaposan elő volt készítve. Egy korai projektje volt a RoboLaw, amely öt olyan területet vizsgált meg, ahol a szabályozás kívánatos „a belső piaci innováció előmozdítása és a versenyképesség megerősítése érdekében, hogy a robotikát stratégiai ágazattá tegyük, miközben az európai értékekhez is ragaszkodunk”: (i) egészség, biztonság, fogyasztói és környezetvédelmi szabályozás; (ii) felelősség (beleértve a termékfelelősséget és a felelősséget bizonyos ágazatokban); (iii) szellemi tulajdon (mind magára a robotra, mind a robot által készített művekre vonatkozóan); (iv) magánélethez való jog és adatvédelem; (v) a jogügyletek végrehajtására való képesség (például köthetnek-e szerződéseket az intelligens ügynökök).²⁹ A projekt lezárása óta az EU normák sorának kialakításában vett részt. Az Európai Parlament például 2020 októberében három különböző normát fogadott el a polgári jogi felelősségi rendszerekről,³⁰ a szellemi tulajdonról³¹ és a mesterséges intelligencia etikai vonatko-

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács rendelete 1.1., 3.5. §.

²⁹ RoboLaw: www.robolaw.eu/deliverables.htm

³⁰ European Parliament 2020/2014.

³¹ European Parliament 2020/2015.

zásairól.³² 2021 elején az Európai Bizottság Parlamentnek címzett javaslatában az átlátható folyamatokra, a biztonságra és védelemre, valamint a meglévő emberi jogi kötelezettségek teljesítésére helyezte a hangsúlyt.³³ Felmerül tehát a kérdés: miért válna az uniós szabályozás elsődleges normává, miért is érdekelné a világ többi részét az, hogy az EU mivel áll elő. A világ egyik legnagyobb piacaként Európa túl nagy gazdasági célpont ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyjuk.³⁴ E gazdasági erő kihasználása a jogi normák betartásának biztosítása érdekében kulcsfontosságú eszköz az EU arzenáljában.

Az uniós szintű normák megalkotásának kulcsfontosságú oka – ahogyan azt az EU 2021-es mesterségesintelligencia-törvénytervezete (AI Act) is megfogalmazza – a „töredezett alapvető jogok védelme” miatti aggodalom, ha a szabályozás csak az államok kezében marad. Ennek eredményeként a biztonság, valamint az alapvető jogok fenntartása és a „patchwork” jogszabályok elkerülése érdekében rukkolt elő szabályozási tervezéssel az EU.³⁵ A fokozott védelem célja az AI Act szerint minden fél számára előnyös, mivel a fogyasztók profitálhatnak a fokozott átláthatóságból, az üzemeltetők a jobbiztonságból, az államok számára pedig az azonos szabályozási rendszeren alapuló versenyképességben láthatják meg a pozitívumot.³⁶

Az EU egyedülálló megközelítést alkalmaz az MI-rendszerek kategorizálásával az általuk jelentett kockázatok alapján. A saját kvalifikált szakértői által megbízott hatásvizsgálat, az érdekelt felek több mint 500 beadványa és külső tanulmányok alapján a bizottság az ún. „3+” lehetőséget választotta, amely egy „horizontális uniós jogalkotási eszköz arányos kockázatalapú megközelítésének + magatartási kódexek létrehozását jelenti a magas kockázatúnak nem tekinthető MI-rendszerekhez”.³⁷

UNESCO

Az Egyesült Nemzetek Szervezete saját MI-kutatóközponttal rendelkezik Hágában (UNICRI Centre for Artificial Intelligence and Robotics).³⁸ Maga a szervezet az újonnan megjelenő technológiák előnyeire és lehetőségeire fókuszál, mivel ezt egy valid eszköznek tartja, amellyel nemcsak a szervezet belső folyamatait, de a fenntartható fejlődési célokat is eléri.³⁹ Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) némileg más utat választott. 2021 novemberében átfogó, globális megállapodást fogalmazott meg a mesterséges intelligencia etikai vonatkozásairól. Természeténél fogva nem kötelező érvényű dokumentum, amelynek célja, hogy az UNESCO-tagállamokat

³² European Parliament 2020/2012.

³³ Az Európai Parlament és a Tanács rendelete 2.3, 3.3, 3.5. §.

³⁴ FRANKE 2019: 5.

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács rendelete 2.2. §.

³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács rendelete 2.4. §.

³⁷ Az Európai Parlament és a Tanács rendelete 3.3. §.

³⁸ A szervezetről bővebben lásd: https://unicri.it/in_focus/on/UNICRI_Centre_Artificial_Robotics

³⁹ Secretary-General's Strategy on New Technologies: www.un.org/en/newtechnologies/

közös nevezőre hozza a fejlődéssel kapcsolatos irányadó értékek és elvek tekintetében.⁴⁰ Az ajánlás deklarált célja az „emberi jogok védelme, előmozdítása és tiszteletben tartása”, kiemelve az etikára épülő megközelítés fontosságát, amely viszont az emberi jogokra épül. A dokumentum nem határozza meg az MI-t, de felhívja a figyelmet a mögöttes technológia gyorsan változó és fejlődő természetére. Megemlíti azonban, hogy az előrejelzésre és döntéshozatalra képes mesterséges intelligenciát minden esetben szabályozni kell.

Az UNESCO ajánlásának célja az emberi jogok és alapvető szabadságjogok, az emberi méltóság és egyenlőség védelme, előmozdítása és tiszteletben tartása, beleértve a nemek közötti egyenlőséget is, a jelen és a jövő generációi érdekeinek védelme, a környezet, a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák megőrzése, valamint a kulturális sokszínűség tiszteletben tartása az MI-rendszer életciklusának minden szakaszában.⁴¹ A dokumentum közvetlenül hivatkozik az ENSZ Alapokmányára és számos nemzetközi szerződésre, olyan egyetemes intézmények munkájára, mint az Emberi Jogi Tanács és a korábban már említett fenntartható fejlődési célokra.⁴² Az emberi méltóság fontosságát, valamint a sérelem elszívásától és az alávetettségtől való mentességet (13. és 14. cikk) minden szabályozási kísérletet meghatározó alapértékként hangsúlyozták. Az ajánlás fontos elemét képezi a konkrét, politikai döntésekre vonatkozó rész, amely az államok számára nyújt támogatást, miként szabályozhatnák a mesterséges intelligenciát, ha szem előtt akarják tartani az ajánlásban foglalt célokat és elveket. Ezek a hatásvizsgálatról a kormányzáson, az adatkezelési politikán, a környezeten és az ökoszisztémán át, többek között a nemi egyenlőségig és a kulturális kérdésekig terjednek, lényegében lefedve azon problémák többségét, amelyekkel az állam szembesülhet – mindezt az etika szemüvegén keresztül.⁴³

Összességében elmondható, hogy az UNESCO ajánlása az emberi jogi keretrendszer legszélesebb köréből merít. Meg kell azonban jegyezni, hogy miközben megismétli és hangsúlyozza a korábbi vállalásokat, bizonyos pontokon még az egyéni jogok tartalmának kifejtésére is kitérve, összességében a négy vizsgált szervezet közül a leghomályosabb megfogalmazással rendelkezik. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy az UNESCO tevékenysége az államok közötti kooperációra irányul, és közel 200 tagállama, valamint az EU-tól merőben eltérő státusza miatt nem is rendelkezik ugyanazokkal a lehetőségekkel, mint az Unió. Ennek következtében az ajánlás céljaiban is sokkal korlátozottabb.

⁴⁰ UNESCO 2021: 8. §.

⁴¹ UNESCO 2021: 8. § c) pont.

⁴² Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata (1948), A menekültek jogállásáról szóló egyezmény (1951), A megkülönböztetésről (foglalkoztatás és foglalkozás) szóló egyezmény (1958), A faji megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló nemzetközi egyezmény (1965), a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966), a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966), Egyezmény a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról (1979), Egyezmény a gyermekek jogairól (1989), valamint A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény (2006), Az oktatási diszkrimináció elleni egyezmény (1960), A kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló egyezmény (2005).

⁴³ UNESCO 2021: 50–52. §.

OECD

Az OECD is megpróbálta megragadni a vezető szerepet a mesterséges intelligencia globális szabályozásának kialakításában. Tanácsa 2019 májusában ajánlást fogadott el, amelyben hangsúlyozta a fejlesztés megbízható és felelősségteljes természetét.⁴⁴ Azt is támogatta, hogy az államok harmonizálják nemzeti szabályozásaikat a mesterséges intelligencia fejlesztése terén. Az OECD az államok nemzeti MI-politikáit kívánja nyomon követni, hogy megpróbálja javítani és harmonizálni azokat, ehhez eszköztárat biztosítva számukra. A 2021-es szabályozási eszköztár (*Policy Toolkit*) például négy lehetőséget vázol fel az MI-alapú rendszerek hathatós felügyeletének biztosítására. Vagy a meglévő minisztériumok feladatait lehet tovább bővíteni (Észtország, Franciaország, USA), vagy új kormányzati, akár független testületet lehet létrehozni a feladatra (Egyesült Királyság, Egyesült Államok, Szingapúr). Egy másik lehetőségként jelenik meg egy szakértői tanácsadó csoport vagy testület (Ausztria, Kanada, Spanyolország, Egyesült Államok), illetve felügyeleti és tanácsadó testületek létrehozása a mesterséges intelligencia és adathasználat etikai kérdései kapcsán (Németország, Új-Zéland, Egyesült Királyság, Szingapúr).⁴⁵ Amint látható, egyes államok – például az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Szingapúr – a többrétegű biztosítás mellett tették le voksukat azért, hogy a fenti eszközök közül egyszerre többet is alkalmaznak annak ellenőrzésére, hogy a mesterséges intelligencia hogyan fejlődik, és hogyan alkalmazzák azt az adott országban. Hogy ez a polgárok javát szolgáló erőteljesebb ellenőrzéshez és nagyobb biztonsághoz vagy a különböző hivatalok és irodák közötti versenyhez vezet-e, az majd kiderül, ugyanakkor utóbbi forgatókönyv megvalósulása nagymértékben függ az egyes szervezetek és ügynökségeket elválasztó alapdokumentumoktól vagy a kormányzat felső köreiből kötetlen alkuktól és zajló csatározásoktól. Az OECD nem tör lándzsát a fent említett módszerek egyike mellett sem, pusztán azon előnyöket emeli ki, amelyeket egy ilyen intézmény nyújthat, és az államokra bízta annak eldöntését, hogy melyik irány lenne a legmegfelelőbb az igényeiknek.

Ami az emberi jogokat illeti, az OECD ajánlása előírja, hogy az MI-technológiák fejlesztése során „tisztetben kell tartani az emberi jogokat”, valamint hangoztatja azt az alapétiszt, hogy az emberi felügyelet lehetőségét mindenkor biztosítani szükséges. Megjegyzi ugyanakkor, hogy

„[a] mesterséges intelligencia szereplőinek tisztetben kell tartaniuk a jogállamiságot, az emberi jogokat és a demokratikus értékeket az MI-rendszer teljes életciklusa során. Idetartozik a szabadság, a méltóság és az autonómia, a magánélethez való jog és az adatvédelem, a hátrányos megkülönböztetés tilalma és az egyenlőség, a sokszínűség, a méltányosság, a társadalmi igazságosság és a nemzetközileg elismert munkajogok.”⁴⁶

⁴⁴ OECD 2019.

⁴⁵ OECD 2021: 8.

⁴⁶ OECD 2019: IV. 1.2. a) pont.

A dokumentum nem lép túl az átfogó elvek megállapításán, és egy olyan fórumot biztosít, ahol az OECD-tagállamok együttműködhetnek, megoszthatják egymással az információkat és a jó gyakorlatokat.

Európa Tanács

Az Európa Tanács – mint az emberi jogok egyik fő előmozdítója a tágabban értelmezett európai térben – fokozott érdeklődéssel figyelte az új technológiák eredményét. 2017-ben tanulmányokat rendelt az adatvédelemlről és az úgynevezett *big data* emberi jogokra gyakorolt hatásairól.⁴⁷ 2019-ben megkezdődött a mesterséges intelligenciával foglalkozó *ad hoc* bizottság munkája, amely – megbízatása szerint – a „mesterséges intelligencia fejlesztésének, tervezésének és alkalmazásának jogi keretére” összpontosított, az Európa Tanács égisze alatt kötött nemzetközi szerződések tekintetbevételével.⁴⁸ A CAHAI által 2021 decemberében kiadott záródokumentum megjegyzi, hogy a kötelező érvényű, többoldali norma mellett ágazati szabályozás is indokolt lehet.⁴⁹ Célja továbbá, hogy az Európa Tanács égisze alatt aláírt és ratifikált emberi jogi szerződésekben rögzített normákra támaszkodjon oly módon, hogy lehetővé tegye a nem részes államok csatlakozását az említett szerződésekhez.⁵⁰ Konkrétan az emberi méltóság fogalmára alapozza szabályozását, és az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatára mint origóra hivatkozik, amelyből a többi szabályozás, valamint az alapvető emberi jogok levezethetők,⁵¹ egy erősen antropomorf nézőpontot eredményezve. Az EU-hoz hasonlóan a CAHAI is kockázatalapú megközelítést alkalmazott, bár a kockázati skála tetőfokát jelentő „plafon” itt némileg eltérő. A záródokumentum azt javasolja, hogy hatásvizsgálat alapján egy későbbi nemzetközi szerződés jelölje ki az „alacsony kockázatú”, a „magas kockázatú” és az „elfogadhatatlan kockázatú” kategóriákat.⁵² Ha a mesterséges intelligencia alkalmazása túllépi ezt a „vörös vonalat”, és ha a technológia az emberi jogok megsértéséhez, sőt az egyének jellemzéséhez, leírásához vagy definiálásához, tömeges megfigyeléshez vezetne, vagy hátrányosan befolyásolná a szolgáltatásokhoz való hozzáférést, arra az esetre moratóriumot javasolnak.⁵³

Mint látható, a jogi keretrendszer kidolgozását jelenleg tárgyalja az Európa Tanács, és a szerződéstervezet várhatóan a következő években készül el. Összességében a záródokumentum megteszi az első jelentős lépést egy kötelező erejű nemzetközi szerződés megalkotása felé, ugyanakkor elismeréssel adózik más nemzetközi szervezetek, például az UNESCO, az EU és az OECD munkájának. Amellett, hogy az első mesterséges

⁴⁷ MSI-NET 2017.

⁴⁸ CAHAI 2021.

⁴⁹ CAHAI 2021: 4. §.

⁵⁰ CAHAI 2021: 7. §.

⁵¹ CAHAI 2021: 16. §.

⁵² CAHAI 2021: 19. §.

⁵³ CAHAI 2021: 21. §.

intelligenciával kapcsolatos emberi jogi szerződés alapjául szolgálhat, jelenleg nem teljesen tiszta, miben tud újat mondani egy olyan robosztus jogalkotáshoz képest, mint amilyen az EU által propagált.

ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

1. táblázat: Az egyes nemzetközi szervezetek mesterségesintelligencia-szabályozásának összehasonlító vizsgálata emberi jogi szempontból

Szempont	UNESCO	OECD	EU	Európa Tanács
Név és elfogadás dátuma	Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, 2021. november	Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, 2019. május	AI Act 2021. április (tervezet)	Outcome document/ Záródokumentum, 2021. december
Jogi kötéserő	Ajánlás	Ajánlás	Kötelező végleges elfogadást követően	Nem kötelező, de nemzetközi szerződés alapjául szolgálhat
Támogató államok száma	193	37	27	47
Hívószavak	Etika és alapelvek	Megbízható és felelősséggel bíró	Emberközpontú, biztonságos, átlátható, emberi felügyelet, kockázatcsökkentés	Emberi jogok, demokrácia, jogállamiság
Emberi jogi hozzáállás	„az emberi jogok védelme, előmozdítása és tiszteletben tartása”	„az emberi jogok és a demokratikus értékek tisztelete”	„uniós értékek, alapvető jogok és alapelvek”; kizárólag „magas kockázatú” rendszerekre kidolgozott keretrendszer	kockázatok megelőzése és/ vagy mérséklése, elvi alapú kockázatértékelés
Hivatkozott normák	Az ENSZ Alapokmánya, egyes nemzetközi szerződések, egyetemes intézmények (Emberi Jogi Tanács)	Emberi jogok egyetemes nyilatkozata, fenntartható fejlődési célok	EU Alapjogi Chartája	Emberi jogok egyetemes nyilatkozata

Szempon	UNESCO	OECD	EU	Európa Tanács
Hangsúly	Emberi méltóság, a sérelemtől és alávétéstől való mentesülés (13. cikk)	Emberközpontú fejlesztés (IV. fejezet 1.2. cikk)	Bizalomépítés (állampolgárok) és a verseny támogatása a fejlesztésben, a piacon (cégek, államok, tudományos közeg)	Emberi méltóság
Egyediség	Az emberi jogok legszéleskörűbb támogatása, de homályos megfogalmazás; politikai intézkedések javaslata az államok számára	Referenciaanyag biztosítása a jövőbeli tárgyalásokhoz; eszköztár az államok számára	Jogi kötőerő, átfogó jelleg	Emberi jogokra összpontosító nemzetközi szerződéshez vezethet

Forrás: a szerző szerkesztése a szövegben fellelhető források alapján

Az időkeretből kitűnik, hogy 2019-től 2021-ig a szabályozási tevékenység igencsak megélénkült, és mind a négy nemzetközi szervezet szabályozást (vagy azt előkészítő tervezetet) fogadott el ebben a nagyjából hároméves időszakban. Ha ezt összevetjük az államok belpolitikájával, akkor nyilvánvaló, hogy ezek a próbálkozások szorosan követik az államok belső, *policy* jellegű dokumentumainak megjelenését (2017–2021). Ezeknek a szervezeteknek a szerepe – és ahogyan szemmel láthatólag újra felfedezték önmagukat az MI szabályozása terén – az együttműködés fokozásában rejlik. Ennek során megtörtént a közös alapelvek kialakítása, amelyekre később lehet építeni.

Ezen a ponton azonban eltérés figyelhető meg, mivel a különböző szervezeteknek eltérő lehetőségeik vannak: az UNESCO és az OECD nem tud túllépni az ajánlás jellegű normákon, míg az EU és az Európa Tanács – a legszélesebb körű szabályozási kompetenciákkal felvértezve – a kötelező érvényű normaalkotás felé halad. A nemzetközi normák természetéből adódóan sokkal könnyebb megegyezni a nem kötelező erejű ajánlásokban. Ezek olyan elveket határoznak meg, amelyeket egyetlen állam sem kérdőjelez meg, ilyen például az emberi méltóság. Ezeket jóval könnyebb elfogadni, mint egy kötelező érvényű normát egy lehetséges felülvizsgálati és kikényszerítési mechanizmussal.⁵⁴ Ez utóbbi természetesen sokkal tovább tart, és most a történelemnek ahhoz a sarkalatos pillanatához érkeztünk, amikor új nemzetközi normák formálódását láthatjuk. Ez egyben azt is jelenti, hogy nincs garancia arra, hogy az EU vagy az Európa Tanács szabályozási kísérlete valóban szerződés lesz, de erre megvan a reális esély.

⁵⁴ RISSE 2019: 8.

Érdemes megjegyezni, hogy a nemzetközi szervezetek szabályozási törekvései nemcsak megemlítik, hanem tiszteletben is tartják egymás tevékenységét, amint az a CAHAI az UNESCO, az OECD és az EU munkájáról szóló záródokumentumának a korábbi normaalkotásra való hivatkozásából is kitűnik.⁵⁵ Ugyanennek az éremnek a másik oldala a bizonyos értelemben vett verseny, amely kapcsán a nemzetközi szervezeteknek meg kell határozniuk önmagukat és szabályozásuk egyediségét a többi, korábbi szabályozóhoz képest, és fel kell vázolniuk a nemzetközi közösség tagjainak, hogy kezdeményezésük miatt érdemel figyelmet. Mindezekre tekintettel kijelenthető, hogy ezek a szabályozási törekvések nem kizárólagos jellegűek, békésen egymás mellett létezhetnek. Akár még egymást is inspirálhatják, ha a korlátozott versengés révén az állampolgárok számára nagyobb védelmet biztosítanak a korábbi szabályozáshoz képest. Több európai állam például mind a négy normaalkotási tevékenységet támogatja, és aktív szerepet vállal ezekben.⁵⁶

Egy másik közös jellemző, hogy a fenti normák mindegyike erősen antropomorf, figyelmen kívül hagyva a mesterséges intelligencia lehetséges későbbi fejlődési szakaszait, például az általános mesterséges intelligenciát vagy a szuperintelligenciát, az emberi szükségleteket és érdekeket helyezve a szabályozás előterébe. Ebben lelhető fel az emberi jogokon alapuló megközelítés indoklása. Ez azt is megmagyarázza, hogy ezek a dokumentumok miért összpontosítanak annyira hangsúlyosan a biztosítékokra, garanciákra és alapelvekre: egyrészt az MI-alapú technológiáktól való kollektív társadalmi félelem megnyilvánulása pánikot vagy paranoiát eredményezhet, ha nem csillapítják kellőképpen, másrészt az MI-alapú technológiák megfelelő emberi jogi biztosítékok hiányában tömeges jogsértésekhez vezethetnek, akár a vállalatok, akár az azokat alkalmazó vagy az azokból hasznot húzó államok részéről.

Megállapítható, hogy ezeknek a szabályozásoknak az elsődleges célpontjai az államok, hiszen a nemzetközi szervezetek számítanak a támogatásukra, míg a másodlagos célpontok és érintettek között más nemzetközi szervezetek, civil szervezetek, fejlesztők, cégek és a tudományos körök szerepelnek. Utóbbi szerepe ebben a kontextusban a szabályozás következő hullámát segítő előkészítés, visszacsatolás és értékelés, ahogyan ez konkrétan az EU és az Európa Tanács esetében is látható. Mind a négy szabályozó hibájaként róható fel, hogy az emberi jogokat homogén háttéranyagként kezelik, mintha azok tartalma, terjedelme és alkalmazása rendezett volna, miközben csak néhány emberi jogot említenek vagy fejtenek ki kifejezetten a mesterséges intelligenciával összefüggésben. Természetesen ez egy politikai kompromisszumra épülő fikció, amelynek okait és következményeit a következő fejezet fejti ki.

⁵⁵ CAHAI 2021: 8. §.

⁵⁶ Idetartozik például Magyarország, Finnország és Franciaország.

SZABÁLYOZÁSI KIHÍVÁSOK ÉS LEHETSÉGES IRÁNYOK

A következő kérdés az, hogy ha a nemzetközi közösség a mesterséges intelligencia szabályozására törekszik, és megengedi, hogy egy vagy több nemzetközi szervezet túllépjen az elvek hangoztatásán és az államok erőfeszítéseinek összehangolásán, akkor ezek a szervezetek hogyan látnák el ezt a monumentális feladatot. Az első megoldandó probléma, hogy mit kell átültetni. Az emberi jogok számtalan nemzetközi szerződésben megtalálhatók, amelyek akár egy adott emberi jogot, régiót érintenek, akár a védendő jogok katalógusát foglalják magukban, anélkül, hogy tartalmukat elemeznénk. Egy másik nem elhanyagolható forrás a nemzetközi szokásjog, amely tartalmát és az alkalmazandó nemzetközi jog tárgyait tekintve rendkívül nehezen definiálható. Másodsor, hogyan lehet az emberi jogokat átvinni a mesterséges intelligencia területére, amikor az emberi jogi normák pontos határai bizonytalanok, és néha csak évtizedes joggyakorlat révén nyílik mód kikristályosításukra. Továbbá azok a jogi köntösbe bújtatott politikai kijelentések, amelyek az emberi jogok „tisztelőben tartására” szólítanak fel, leküzdhetetlen akadálnak bizonyulhatnak, amikor jelentésüket bináris kódra szeretnénk váltani. Harmadsor, amint arra fentebb utaltunk, a nemzetközi jog egy viszonylagos hierarchiával rendelkezik, mivel a kötelező erejű kógens normákat, a szerződéseket és a nemzetközi szokásjogot hihetetlenül sokrétű (és néha töredezett) jogtudói vélemények és joggyakorlat segítenek megállapítani, aminek leképezése az MI világára korántsem egyszerű feladat.

Bonyolítja a kérdést az is, hogy a nemzeti és az egyetemes szint között három regionális emberi jogi rezsím található Európában, Afrikában és Amerikában, mindegyik saját gyakorlattal. További lényeges komplikációt jelenthet, ha regionális emberi jogi normák rétegeit kellene létrehoznunk, mivel a hazai és az egyetemes szinttel való esetleges konfliktusokat nem lehet normahierarchiával feloldani, az emberi jogok nem így működnek. A legizgalmasabbat a végére hagyva nyugodtan kijelenthetjük, hogy az emberi jogok nem egy zárt és véglegesített világban működnek. Társadalmi szinten új normákat hozunk létre, változtatunk meg és hagyunk el. Ez a folyamat néha gyors, más esetekben lassú, vagy akár a *status quo* megváltozását is eredményezheti.⁵⁷ Hogyan kódolhatjuk a fejlődést és értékrendünk változását? Megfordítva a kérdést, adhatunk-e vagy egyáltalán célszerű-e az MI-nek adni a hatalmat e normák tartalmának megváltoztatására? Ez utóbbi javaslat hatására valószínűleg néhányan a tudományos körökben felvonják a szemöldöküket, és a javaslat a közvéleményben valószínűleg heves ellenérzést vált ki (okkal), de a kérdés továbbra is valid marad. Amint az némely felvetésből is látszik, az emberi jogok nemcsak a nemzetközi jog egyik legfontosabb, hanem egyben a legvitatottabb és legnehezebben megfogható területét is jelentik.

⁵⁷ Kiváló példa erre az Egyesült Államokban zajló, abortuszról szóló vita.

KÖVETKEZTETÉSEK

A mesterséges intelligencia szabályozásáért folyó verseny kézzelfogható, és valószínűleg intenzitása sem csökken majd a következő években. A nemzetközi szervezetek ideálisak az állam mesterséges intelligenciával kapcsolatos attitűdjének befolyásolására, mivel egyrészt rendelkeznek a döntéshozatal támogatásához és koordinálásához szükséges tudással és motivációval, másrészt nem tudják ráerőltetni nézeteiket az államokra. A jelenlegi kihívások többsége politikai akarattal leküzdhető. Úgy tűnik, hogy a nemzetközi szervezetek rendelkeznek ezzel, de hogy az államok is elmozdulnak-e egy szilárd, emberi jogi alapú szabályozás felé, az még a jövő zenéje. Összességében megállapítható, hogy a fórumok és kezdeményezések sokszínűsége adott körülmények között előnyös lehet. A mesterséges intelligencia esetében az UNESCO, az OECD, az EU és az Európa Tanács eltérő megközelítései egyaránt szolgálhatják az emberi jogi keretrendszer átfogó célját. Szabályozásuk elsősorban nem versengő, hanem kiegészítő jellegű (bár olykor redundáns lehet azon államok számára, amelyek mindegyik szervezetnek a tagjai). Ennek ellenére a szabályozási attitűdben lényeges változásra volna szükség: proaktívabb megközelítésre, amelyre a négy szervezet késznek tűnik. A kérdés az, hogy az államok követik-e a példájukat, és a nemzetközi trendek és ajánlások alapján implementálják-e a hazai szabályozást.

‘We cannot afford to continue playing catch-up regarding AI. Action is needed now to put human rights guardrails on the use of AI, for the good of us all. [...] Artificial intelligence can be a force for good, helping societies overcome some of the great challenges of our times. But AI technologies can have negative, even catastrophic effects if they are used without sufficient regard to how they affect people’s human rights.’ – Michelle Bachelet, az ENSZ korábbi emberi jogi főbiztosa.⁵⁸

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ad Hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI) (2021): *Extract from CM(2019)131*. Online: <https://rm.coe.int/cahai-2021-09rev-elements/1680a6d90d>
- ARISZTOTELÉSZ (1969): *Politika*. Budapest: Gondolat.
- ASARO, Peter (2019): *A Review of Private Sector AI Principles: A Report Prepared for UNIDIR*. Unpublished report prepared for UN.
- AUST, Anthony (2010): *Handbook of International Law*. második kiadás. Cambridge: Cambridge University Press.
- Center for Security and Emerging Technology (2022): *Artificial Intelligence White Paper*. Online: <https://cset.georgetown.edu/publication/artificial-intelligence-white-paper-2022/>
- Committee of Experts on Internet Intermediaries (MSI-NET) (2017): *Algorithms and Human Rights. Study on the Human Rights Dimensions of Automated Data Processing Techniques (in Particular Algorithms) and Possible Regulatory Implications*.

⁵⁸ Urgent Action Needed Over Artificial Intelligence Risks to Human Rights 2021.

- Online: <https://rm.coe.int/algorithms-and-human-rights-study-on-the-human-rights-dimension-of-aut/1680796d10>
- DAWES, James (2020): Speculative Human Rights: Artificial Intelligence and the Future of the Human. *Human Rights Quarterly*, 42(3), 573–593. Online: <https://doi.org/10.1353/hrq.2020.0033>
- DONAHOE, Eileen – MACDUFFEE METZGER, Megan (2019): Artificial Intelligence and Human Rights, *Journal of Democracy*, 30(2), 115–126. Online: <https://doi.org/10.1353/jod.2019.0029>
- FJELD, Jessica et al. (2020): Principled Artificial Intelligence: Mapping Consensus in Ethical and Rights-based Approaches to Principles for AI. *Berkman Klein Center for Internet & Society Research*, 2020. január 15. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3518482>
- FLORIDI, Luciano et al. (2018): AI4People – An Ethical Framework for a Good AI Society: Opportunities, Risks, Principles, and Recommendations. *Minds and Machines*, 28(4), 689–707. Online: <https://doi.org/10.1007/s11023-018-9482-5>
- FRANKE, Ulrike (2019): Harnessing Artificial Intelligence. *European Council on Foreign Relations*, 2019. június 25. Online: https://ecfr.eu/publication/harnessing_artificial_intelligence/
- FUKUDA-PARR, Sakiko – GIBBONS, Elizabeth (2021): Emerging Consensus on ‘Ethical AI’: Human Rights Critique of Stakeholder Guidelines. *Global Policy*, 12(6), 32–44. Online: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12965>
- KLABBERS, Jan (2002): *An Introduction to International Institutional Law*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139165051>
- McKAY, Conor – POLLACK, Ethan – FITZPAYNE, Alastair (2019): *Automation and a Changing Economy. Part II: Policies for Shared Prosperity*. Aspen: The Aspen Institute. Online: www.aspeninstitute.org/wp-content/uploads/2019/04/Automation-and-a-Changing-Economy_Policies-for-Shared-Prosperity_April-2019.pdf
- OECD (2019): *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence*. Online: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>
- OECD (2021): *National Policy Toolkit*. Online: https://goingdigital.oecd.org/data/notes/No14_ToolkitNote_AIstrategies.pdf
- OPDERBECK, David W. (2021): Artificial Intelligence, Rights and the Virtues. *Washburn Law Journal*, 60(3), 445–474. Online: <https://contentdm.washburnlaw.edu/digital/collection/wlj/id/7379/rec/66>
- RISSE, Mathias (2019): Human Rights and Artificial Intelligence: An Urgently Needed Agenda. *Human Rights Quarterly*, 41(1), 1–16. Online: <https://doi.org/10.1353/hrq.2019.0000>
- ROBERTS, Huw et al. (2021): The Chinese Approach to Artificial Intelligence: An Analysis of Policy, Ethics, and Regulation. *AI & Society*, 36(1), 59–77. Online: <https://doi.org/10.1007/s00146-020-00992-2>
- SAMPLE, Ian (2018): Joseph Stiglitz on Artificial Intelligence: ‘We’re Going Towards a More Divided Society’. *The Guardian*, 2018. szeptember 8. Online: www.theguardian.com/technology/2018/sep/08/joseph-stiglitz-on-artificial-intelligence-were-going-towards-a-more-divided-society

- SHAW, Malcolm N. (2002): *Nemzetközi jog*. Ford. Dunay Pál et al. Budapest: Osiris.
- The White House (2022): *Blueprint for an AI Bill of Rights*. Online: www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Blueprint-for-an-AI-Bill-of-Rights.pdf
- UNESCO (2021): Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Online: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455>
- Urgent Action Needed Over Artificial Intelligence Risks to Human Rights. *UN News*, 2021. szeptember 15. Online: <https://news.un.org/en/story/2021/09/1099972>

Jogi források

- Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206>
- Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, UNTC No. 52. Online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%204/volume-4-I-52-English.pdf>
- Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development (with Supplementary Protocols Nos. 1 and 2). UNTC No. 12736. Online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20888/volume-888-I-12736-English.pdf>
- European Parliament Resolution of 20 October 2020 on Intellectual Property Rights for the Development of Artificial Intelligence Technologies, 2020/2015. Online: www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0277_EN.html
- European Parliament Resolution of 20 October 2020 with Recommendations to the Commission on a Civil Liability Regime for Artificial Intelligence, 2020/2014. Online: www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_EN.html
- European Parliament Resolution of 20 October 2020 with Recommendations to the Commission on a Framework of Ethical Aspects of Artificial Intelligence, Robotics and Related Technologies, 2020/2012. Online: www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0275_EN.html
- Executive Order 13960. Promoting the Use of Trustworthy Artificial Intelligence in the Federal Government. Online: www.federalregister.gov/documents/2020/12/08/2020-27065/promoting-the-use-of-trustworthy-artificial-intelligence-in-the-federal-government

Dr. Hárs András a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Nemzetközi Jogi Tanszékének adjunktusa. Tíz év oktatási tapasztalattal rendelkezik, több mint tíz felsőoktatási intézményben vendégelőadó az elmúlt években, rendszeresen készít fel hallgatókat nemzetközi büntetőjogi és emberi jogi versenyekre. Nyolc nemzetközi és hazai szakmai szervezet tagja; magyar, angol, német, francia és spanyol nyelven beszél.